

# **Badische Landesbibliothek Karlsruhe**

**Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe**

## **Io. Freinshemii Commentarii in libros svperstites Q. Cvrtii Rvfi**

**Freinsheim, Johann  
Curtius Rufus, Quintus**

**[Argentorati], [circa 1639 oder später?]**

Cap. 3

**urn:nbn:de:bsz:31-103771**

suspiciabar legendum esse *πυραμίδας*, idque inuentum ad ignem extinguendum pertinuisse. Quod nec Lipsium fecellit, nam ex sensu interpretatur; *Prætoris coria ac pelles duplices, madefactas, consuenter &c.* Ex sensu inquam. reliquit enim in textu vocem *πυραμίδας*, quam hoc significatu à quocunque auctore, nedum Diodoro usurpatam fuisse non putem. At verbum *εργάω* egregie id significat. præter alia exempla quæ in promptu sunt, vnicum, quod hanc etiam correctionem mihi suggestit, adferant illud nobile apud Sueton. Tib. 57, 1. *Sæua ac lenta natura ne in puero quidem lassuit: quam Theodorus Gadaveus rhetorica præceptor & perspexisse primus, & assimilasse apertissime visus est: subinde in obiurgando appellans eum, πῶδ' αἰματὶ πύραμίδας.* lutum sanguine maceratum. Apud Vitruuium tamen 10, 20. lego: *recentibus, percrudis coriis duplicibus consutis, factis alga, aut paleis in aceto maceratis togæ machinas, vnde defendi & exponi τὸ πύραμίδας possit.* Ceterum aduersus telorum vim aliud quoque commentum exponit Casar de bello ciu. 2, 9. *Storias ex funibus anchorariis tres in longitudinem parietum turris, latas quatuor pedes fecerunt, easque ex tribus partibus, quæ ad hostes vergebant, eminentibus trabibus circum turrem, præpendentes religauerunt, quod vniuius genus tegumentis aliis locis erant experti nullo telo neque tormento trahi posse.* De cratibus, vincis &c. Vide Lipsii Poliorcet. 1, 7.

**EX CAPITE MOLIS**) Dubium quod hic mouetur ex vtro capite, siue extremitate molis statutz fuerint hæ turres, ab eo vnde continentem prospiciebat, an ex aduerso, quod contra urbem erat, facile sibi quisque soluerè potuisset, etiamsi non diceret Arrianus 2, 4, 5. *impositas fuisse aggeri, quæ plurimum in mare productus erat.* cum enim ad defensionem operis construerentur, facile quibus coniciat, positas fuisse eo loco, vnde vis hostilis metuebatur. Quod non hic adnoto, quasi libeat cuiusquam *auricularis* (vt Poëta ait) *mordaci radere veros;* sed vt porro mihi venia sit, si hoc genus plurima silentio transmisero: neque eo minus existimer impleisse promissum, quo profectus sum, omnia quæ ab aliis etiam, quotquot in manus venerunt, ad huius auctoris illustrationem adnotata sunt, me notis hæc complecti.

4, 3, 1. **E. A. RES**) Hæc periodus vtique coniungi debebat anterioribus, vt nouum caput hinc inciperet; *Inter hæc Tyrî.* sed ob vitandam confusionem & perturbationem, quæ ex huiuscemodimutationibus nasci solet, diuisionem solitam reliquimus.

**PERDICCAM CRATERONQ.**) Polyæn. 4, 3, 4. *Parmenionem in obsidione hac relictum ait. Raderus. Interim & aliud agi posse ratus, vt in negotio simili loquitur Liuius 31, 46, 11.*

4, 3, 2. **NAUEM**) Vide Arrian. 2, 4, 8. *Videntur ab hoc Tyrionum stratagemate Antuerpienses olim, vt tradit Nicolaus Orlandinus Annal. Societ. Iesû Anno M D LXXXV. suum exitiale nauigium, cui canis indiderè nomen, composuisse, quamuis multo ingeniosius & nocentius, quam Tyrionum, ita vt auctor non nisi stygium aliquem genium illius architectum fuisse existimari.* Ita enim ille in obsidione Antuerpiæ duce Alexandro Farnesio Parmensi describenda narrat: *Noua excogitantur diabolo architecto nauigia: neque enim tale inuentum excogitare humana mens poterat. Horum ea constructio & fabrica fuit, vt honorarij formam tumuli, ferulique vrna referrent. Erant in nauis aluico transuersæ trabes, lapidesque in quadrum coagmentati, & ad foros vsque surgentes. Aluico autem ipse molaribus, & generis cuiusque lapidibus ita referius, vt & varij cuniculi in spiram acili puluere sulphureo pleni relinquerentur, & pari summa cippis, immensoque lapidibus regerentur. Latèbat insuper fistula, fomentario igni relicta, ignarioque ita librato, vt non ante pulueres inflammaret, quam nauis ipsa in crateres ac portem propemodum impigisset. Fori autem & constrata nauis innotata, suis ad*

serren-

terrendos timidos, siue ad opprimendos incautos, sparteis, manipulis, pice, resina, sulphure-  
que oblitis, ac malleolis conflagrabant. Quibus artificibus ac machinis cum primum remisit  
astus, tetris ardoris tenebris ex urbe nauis emittitur. Quod hostile portentum dum procul  
aduentare nostri conspiciunt, continuo è castris una cum Principe, in omnem euentum expe-  
ditii ad ripam fluminis, pontemque conuolant. Interea dum quidam per audaciam vel na-  
uim ipsam conscendere, vel vicis remorari contendunt: ecce tibi repente conceptus ignis in-  
genti fragore saxa quatere, torquere trabes, tempestates ac tonitrua cedere; immanes lapides,  
ignitosque globos in calum vomere, stationarios & classicos in undas mergere, partem pontis  
enertere, nemini denique parcere, qui vel propius accessisset, vel etiam longius abisset. Lamen-  
tabilis omnium gemitus erat, furens multorum principum exitus, aliorum vel mutilatio-  
ne, vel funere: ducentos prope homines lapidum procella contriuit. Princeps ipse Parmen-  
sis, quamquam Hispani cuiusdam impulsu, vix sese è periculo eripuerat, tamen vehementi  
aeris agitatione concussus, una cum Marobione de Pescara in terram concidit, propiusque  
factum est nihil, quam ut vterque miliarium corporum mole, qua lapidum prosternebat  
(posttrabat habet Romanus) imber opprimeretur. Vicarius etiam principis & totius equi-  
tatis magister, alique clari viri fluctibus periere. Alij per aërem visi sunt ad passus ali-  
quot robuare: alij flammis, pulueribusque cremati, fado sane horribilibus spectaculo. Ra-  
derus. Nec omittendam esse duxi, in memorabili strategemate accuratissimam Thuani  
descriptionem. sic autem ille lib. LXXXIII. Tunc vero machina ad pontem dirimendum  
apparabatur. earum fabricator erat is, de quo iam diximus, Fridericus Iunibellius Man-  
tuanus, qui specimine artis suae coram regina Anglia edito ad Santaldegondium remissus fue-  
rat. Is postulauerat sibi dari tres naueis vaste magnitudinis, primam 350. alteram 350.  
tertiam, cui Leonis nomen 500. amphorarum capaces, in quibus ex cementsita materia me-  
tus ac cuniculos strueret, poterat praeterea 60. naueis latas & plana carina, qua rudenti-  
bus, catenis, ac trabibus nexae supra aquas astu accedente semiluna specie fluctarent, singu-  
lae cum duabus anchoris siue vncis dimidiatis, quae decem pedes aqua extantes, obuia qua-  
que vehementi impetu traherent raperentque; sed ut in consessu tot hominum sententias dis-  
cordantium, neque vnus, sentit in tanto periculo necesse erat, imperio parentum non solum  
res in longum inutilibus disputationibus extracta, sed praepostera parsimonia postulatis Iuni-  
bellij multum detractum fuit, tantumque illi duae naues minores, quibus Fortune & Spei  
nomina erant, attribuit, vtraque tantum 70. aut 80. amphorarum capax, ac decem aliae  
carinis planis, quas Slatas vulgo vocant, machinarum haec erat ratio. naueis duas firmissi-  
mis carinis constructas tabulis & asseribus robustis vndique vallauerat Iunibellius & ar-  
cam in vnaquaque ex lapidibus albis maioribus quinque pedum latitudine superstruxerat,  
interius longam pedes 40. latam & altam tres cum dimidio, tum in vnam pulueris nitra-  
ti librarum 6000. in alteram 7000. & 500. imponit, & vtramque magnis lapidibus ca-  
ruleis sepulchralibus tegit, ita ut frons seu cuspis sex pedes lata prominere, & firmitate sua  
explois tormentorum globos pauciter auerteret; porro in arcis patebant foramina, quibus  
funalia ignea indita erant, & supra ipsas naueis machinam ignitam edificauerat archite-  
ctus, quae vnus horae spatio arderet, aequam puluis nitratus flammam conciperet, ut cum  
nihil peius eo artificio metuerent hostes, securi ad spectaculum sederent, & ita non solum pons  
rueretur, sed etiam ipsi incogitantes opprimerentur. instructae praeterea erant 32. cimbe  
maiores planis carinis ignibus artificiosis referta, quarum octo sesquihora quaque aquis ve-  
luentibus simul arderent descenderent: rursus quo magis fallerent aliae vrinatrices dictae pa-  
rae erant, quae puluere nitrato, quem capiebant, incenso, hostium raris ponti circumdatas  
flammaram ut propius accedentes absumerent, eo consilio, ut hostis irritatus explodendis omni-  
bus suis machinis spatio duarum horarum occuparetur, lassusque demum desisteret, circa id  
tempus, quo duae naues incendiariae medio altus ad pontem appellerent, alteraque post alte-  
raru

ram opus destinatum exequeretur. igitur postquam &c. Haec tenus Liuius ille Transalpinus, qui porto exponere pergit, quæ eius machinæ vis fuerit. Accederet his nouissimum ex proximo exemplum, nisi Vinariensis Principis naues, ad soluendum Brisaquensium pontem, pari solertia adornatas, exhaustus longa siccitate amnis destituisset. Ceterum diuersis temporibus locisque eiusmodi reperti vsus fuit. Vide Diodor. 20, 87. de Rhodiis. Caesar de bello. ciuil. 3, 101. Cassius magno vento & secundo completas onerarias naues tecta, & pice, & stupa, reliquisque rebus quæ sunt ad incendia, in Pompeianam classem immisit, atque omnes naues incendit. Atque idem refert & Frontin. 4, 7, 14. Appian. de bello Pan. Carthaginienses, cum ventus flare cepisset, naues sarmentis ac stipulis refertas sub ipsa mania adducunt, deinde ignorantibus Romanis in bellum prouocant. Illi modicum stercoribus fere in conspectu aderant, cum sulphur ac picem supra naues effundunt, demum vela ventis implentes, ignem scaphis iniiciunt, quæ venti violentia & ignis impetu in Romanorum rates delata subito incendunt: omnisque pone classis vno momento conflagrare cepit. Iustinianus Hist. Venetæ lib. 8. Aloysius Lauredanus nauigium sarmentis, & sulphureo puluere plenum, cum triginta fortissimis, audacissimisque viris, quos ad id facinus elegit, venio, & fluctibus secundis, in Syracusani portus fauces immitendum curauit, eo consilio, vt occupato violenta nauis irruptione portus, Cetheæ (nauium id genus) iniecto igne concremarentur. isque conatus feliciter cessit. Similique commento Canutum regem Danum, Vlpho Sueonum dux vicit apud Ioan. Magnum, 8, 3. Idemque anno 1588. contra immensam Hispaniæ classem, ab Anglis auctore Draco tentatum Thuanus lib. 89. scribit. Sunt autem & aliæ rationes incendiendi naues atque machinas hostium, ex quibus subtilissima, quam excogitasse fertur Archimedes, apud Zonar. tom. 2. qui speculis æreis exceptos solis radios in naues procul distitas tanta vi impedit, vt nullo negotio conflagrarent. Idemque & Proclus imitatus fuisse dicitur, in obsidione Constantinopolitana, cum eam urbem oppugnaret Vitalianus. Vide Zonaram tom. 3. Nec minor efficacia Græci ignis proditur, quo Romanus Imperator Constantinopolis mille nauium classem, quam Duce Ingero admouerant Russi, corripit, vt auctor est Luitprandus. Eumque ignem ab Hugone Rege Italiae sub annum 941. contra Saracenorum naues, qui tum Fraxineto potiebantur, Constantinopoli impetratum fuisse tradit Sigonius lib. 6. de regno Italiae. Intentionem eius Callinico eisdem adseribit Zonaras tom. 3. sub imperio Constant. Pogonati, cum Agareni Byzantium oppugnarent. Constantinus autem Porphyrog. de administr. imperii cap. 13. instruit filium, vt, si à barbaris ignis iste petatur, hanc adferat excusationem: eum magno ac primo Christiano Imp. Diuo Constantino per angelum ostensum fuisse, atque ab eo illum didicisse, qui vehementer interdixerit, ne ab aliis nisi Christianis, idque in imperatrice urbe pateretur: neque etiam ad aliam gentem transferatur, doceaturque. τὸ ὕψος αὐτῶν appellatur apud Nicetam pag. 39. f. in expeditione Manuelis contra Siculos.

4, 3, 4. *ALENDO IGNI APTUM*) Modius expungit aptum, cum sufficiant sensui reliquæ voces, & reperit qui consentiant. Sed Acidalii iudicium placet, quod mox alterâ post hanc nota suo loco adscriptum, huc etiam trahi volumus.

4, 3, 6. *MOTVM EX PROFUNDO MARE*) Adspexit Virgû. Æn. 1, 88.

*Incubere mari, totumque ex sedibus imis*

*Vna Eurus Zephyrusque ruunt:* - - Ex quibus tamen verbis, si quis *totum* in Curtio potius scribendum putet, quam *motum*, falletur. nam mouendi verbum posuit, pro verbo ruendi. Similia reperies apud Diodor. 24, 1. Polyb. 1, 47.

*SE LAXAVERE*) Non ignotamus, vsurpari laxaui posse, quomodo

modo alia innumera, agendi forma, sensu patiendi : sed à Curtio vsurparum quis nobis probat? Cur autem ineptum ait Modius, *se laxare?* Scilicet ita non alii, non Curtius ipse solet? Hic tamen supra 3, 9, 12. *Paulatim deinde laxare se sinus montium,* Mala quadam scabies est & pruriginosa libido mutandi, si quid nouitatis specie blanditur. Ac sæpè vulgatæ lectiones defendendæ nobis immerito ab aliis damnatæ: in quo equidem non minus de Curtio bene meremur, quam vbi comminiscimur ipsi notas. Eriam is corrigit, qui corrigere prohibet, vbi nihil corrigendum, Acidalius.

*INTERPRENS)* Ex duobus lectionibus hæc præpauit: nam alii lentius, *interfuerunt.*

4, 3, 8. *QVOD)* Refertur ad vocem *opus*, præcessit enim *noui operis molem*; at qui ad hanc vltimam referendum putarunt, pro quod scripserunt ea, atque reliqua prouinde mutarunt.

*PROCVL TELI IACTV)* Sic omnino bene, longius enim ita aberant turres in medio aggere locatæ, quam fuerant prius à capite molis. Nec hoc vult vt extra teli iactum omnino essent, sed quo magis ex longinquo mitterentur, eo imbecilliora acciderent, atque hæc lectio multis modis verior est Modiana, *procul teli iactv.* Nam si dicas ob longinquitatem exemptas fuisse telorum iectui, eadem ratio pertinebit etiam ad iactum: sin aliam ob causam, nimum quod munitiones essent oppositæ, vt in superiori opere, facile intelligis nihil huc facere *latitudinem aggeri adiectam*, nec opus fuisse dicere *procul* à telis abfuisse, cum ita protectæ ne ex propinquo quidem lædi potuissent. Quin & telorum appellatione hic non ea accipienda putem, quæ tormento iaciuntur, sed quæ emittuntur manu, iis enim maxime infestabant munitores, leuibus nauigiis opus circumeuntes Tyrii, supra 4, 2, 21.

4, 3, 9. *SVPERQVÆ)* Sic lego (nam vulgo; *super quæ*) & verborum nimum sim prodigus, ei si probando vnum adeo impendam. Acidalius, quem sequuti sumus, quamquam Radero placet, *super quam.* Ego cetera quoque tentem, vt tota sit hæc pericope: *superque alia strues sax. arb. cumulatæ, velut nexu quodam contopus riuuerat.*

4, 3, 10. *SVBIBANT AQVAM)* Tantum potest consuetudo, vt etiam homini multa liceant in alieno elemento, vt taceantur vetera, nunc etiam quotannis sunt, qui dum Veneti Duces prisco more sibi despondent maria, annulum in vndas coniectum extrahant. Pulchre Manilius Astronomi: 5, 428.

*Illis in ponto incendum est quarere pontum,  
Corpora qui mergunt vndis, ipsamque sub antris  
Nerea, & aquoreas conantur visere Nymphas,  
Exportantque maris prædas, & rapta profundo  
Naufragio, atque imas auidi scrutantur arenas.*

Cuius rei & Callistratus meminit in l. 4. §. 1. de lege Rhod. *mercatorum merces per vrinatores extractæ sunt.* Præ ceteris autem memorabile est, quod de Cola, cui ob eam rem *pisicis* cognomen indiderunt, à Iouiano Pontano relatum Alexander dier. genial. 2, 21. adnotauit, *qui plus in aquis degere, quam in terris victitare solebat.* Sed & apud Ioan. Magnum memini me legere nonnulla exempla admiratione digna. Bracellus quidem belli Hispani, inter Alfonso & Genuates gesti scriptor lib. 1. meminit cuiusdam Andrea, *quem à frequentatione aquarum Mergium nominabant.* qui & ipse inter pugnam naualem, maximæ nauis hostilis funes anchorarios, sub aqua adlapsus, præcidit; & ingens ad rem bene gerendam momentum suis fecit. Adde Sabel. Ennead. 9, 7. de Metone Tartaro; Herodot. 8, 8. de Scyllia Scionæo. Vide & Antig. mirab. narrat. CXLVI.

Ed. Mancardi: deprehendit.

4, 3, II. *CLEANDER*) Arrianus 2, 4, 13. *καταλαμβάνει Ἀλιξάνδρου* ἢ *πολιμοκράτης* καὶ *πελοποννήσιος ἡγεσίας* &c. ubi non recte interpres doctissimus. *Alexandrum Polemocratis F. ex Peloponneso venientem cepit*, nam hoc recte de hoste diceretur, non autem de homine earundem partium. *καταλαμβάνει* hic est *assumere*, quomodo eo verbo Curtius vitur supra 4, 1, 34. *assumpta Cappadocum inuentura*. Sed credo fefellisse hominem doctum, ignoti istius Alexandri nomen. Sane enim ita scribendum non est apud Arrian. Sed *κλειάνδρου* ἢ *πολιμοκράτης*, non ex hoc tantum Curtii loco, sed ex ipso Arriano 1, 7, 29. *ἐπιπέσει ἢ κεί κλειάνδρου ἢ πολιμοκράτης ἐπὶ ξυδαγῆ στραποῦς εἰς πελοπόννησον*. quod Curtius statim in principio fragmentorum horum sic effert: *Ad conducendum ex Peloponneso militem Cleandro cum pecunia misso*.

*CENTVM ET OCTOGINTA*) Arrianus 2, 4, 12. singillatim singulorum naues exprimit. Phoenicum naues 80. Rhodiorum 10. inter quas vna Peripolus dicta, de qua voce multa Suidas & alii. Ex Solis & Mallo tres, ex Lycia decem. Ex Macedonia naus vna quinquaginta remorum Protea duce. E Cypro centum & viginti. Plutarchus Alex. cap. 41. CC. triremibus oppugnatam ait Tyron. Raderus.

*PNYTAGORAS*) Alii libri *Pythagoras*. Arrianus in multitudinis numero, *Cypriorum reges*, dixit. Erant plures. Plinius nouem reges narrat. Pnytagoram etiam Arrianus 2, 4, 14. appellat, à *πνυτής* quod est prudens, & *ἀγορὰ* forum. Raderus. Meminit eius & Athenæus 4, 19. cuius locus sic verti debuit: *Dnris lib. 7. Macedonicorum de Pasicypro Rege Cyprio loquens, quod luxui deicius fuerit, ita scribit: Alexander post obsidionem Tyri Pnytagoram dimittens, tum alia ei munera tribuit, tum & regionem quam petierat. Eam antea Pasicyprus obtinuerat: sed propter luxum Pnytago Cilio quinquaginta talentis cum ipso imperij iure vendiderat.*

4, 3, 12. *TRIREMES OMNES*) Hæc vetus lectio. Modius ita interpolat: *Tres omnino nauis*. Confirmatum it suo Ms. & Arriani Diodorique locis. Verum est quidem tres demersisse naues Alexandrum, plures tamen quam tres ante moenia positæ fuerunt, vt ex Arriano 2, 4, 16. patet, cuius verba non recte considerasse videtur Modius. Ille sic: *quodque multis triremibus aduersas proræ ostendentibus aditus obstructus esset, tres quæ ad extremas fauces positæ erant triremes, aduersis proris in eas latius, demersis*. Tres in extremo ostio positas demersas fuisse ait, cum plures in ipso portu essent. nec aliter Diodorus 17, 43. Loccenius. Vt plene consentiat Græcis Curtius, leui mutatione consequemur, si legamus *triremes omnes ante ipsa moenia opposuerunt: tribus rex inuictus, ipsas demersit*.

4, 3, 13. *ARIETVM PVLSVM*) Tyrii artibus suis petiti perierunt. Nam arietem Pephasinus Tyrius auctore Vitruuio 10, 19. Pontan. *progymnasim*. 4, 22. excogitauit. Tertullianus de pallio cap. 1. *Pœnis suis inuentionem assignat: Arietem nemini unquam adhuc libratum, illa dicitur Carthago, studiis asperissima belli, prima omnium armasse in oscillum penduli impetus: commentata vim tormenti, de bile pecoris capite vindicantis. Cum tamen vltimarent tempora patriæ, & aries iam Romanus in muros quondam suas auderet, stupere illico Carthaginenses, vt nouum extraneum ingenium. At Plinius 7, 56, 12. scribit, Equum (qui nunc aries appellatur) in mirabilibus machinis Epeum ad Troiam inuenisse. Sed dissentiens ab his omnibus *Ὀλυμπ. ἀναρχαφῶν* subiuncta Scaligeri Eusebio pag. 324. *primum omnium Periclem machinis quas vocant arietes & testudines in obsidione Sami vsuum esse tradit: Clagomenio Ariemonte artifice. Edificat arietem Hero Mechanicus de machinis bellicis cap. XI. ex Byzantio principe. Sequior atas *carcamusas* dixit. Tantis erat eius ictus, vt nullus murus esset tam firmus, quin victus tandem cederet. Iosephus de bello Iud 3, 9. hunc calamo depinxit, & Lipsius Poliorc. 3, 1. coloribus illustrauit, qui dubitat (Vitruuio & Græcis tradentibus longitudinem quandoque ad**

CXX. pedes porrectam) an ex vna trabe fieri potuerit, cum arborem in tot pedes creuisse vix vllam putet. Atqui apud Plinium 16, 40. lego trabem e larice, longam pedes CXX. bipedali crassitudine æqualem. Quo intelligi potest vix credibilis reliqua altitudo, si fastigium ad cacumen æstimetur. Idem cedruum ad vndecirecem Demetrii in Cypro casam ait CXXX. pedum. Sic enim orgyias Theophrasti, Plinius interpretatur. Orgyia aliis est, vt supra ad 4, 2, 9. docui, sex pedum, siue quatuor cubitorum, omnes enim alii orgyiam vnam interpretantur. Vna continet quatuor cubita: cubitum, sesquipedem: ergo sex pedes. Esset hac ratione apud Plinium non nisi pedes LXXVIII. Sed errasse Plinium tam scede non crediderim, nec vbiq; mendum inesse verbis integris, vel numeris, est verisimile. Hero ex Byzantio arietem CXX. cubitos longum facit, hoc est, pedes CLXXX. Ceterum ex variis scriptoribus arietem explicauit copiose post alios Lipsius Poliorc. 3, 1. Raderus.

INTERIOREM MURVM) De interiore muro substruendo si prior casus sit Liius 21, 11, n. adfert exemplum Saguntinorum: *Saguntini murum interiorena ab nondum capta vrbe parte ducunt, vrinque summa vi & munium, & propugnant. Sed interiora tuendo, minorem indies vrbe Saguntini faciunt.* Raderus. Adde Liu. 36, 9, 9. Iosephum de B. Iud. pag. 944. p. Thucydidem de Plataensibus 2, 14, 22. & 7, 2, 23. Nolratibus bellis ea res saepe vsurpatur, vt interiores aggeres munitionesque ducantur, insigni præ ceteris exemplo vrbe Ostendæ, de qua Meteran. Hist. Belgicæ lib. 28. in actis anni 1603.

VNDIQUE ORSI) Mallet Acidalius omitti vocem vndique, cum statim redeat: sed, vt supra monui, scriptoribus ea repetitio non est insolens.

4, 3, 14. DVAS QVADRIREMES) Simile Demetrii machinamentum est apud Diodor. 20, 86. Itemque Pipini Caroli Fin. in paruulo libello rhythmis Italicis conscripto, de Origine &c. Venetiarum. & apud Ariostum pag. 637, 17.

4, 3, 16. CVM SVBITO) Elegantissima tempestatis, vel potius naufragii imminentis descriptio; cuius generis apud poetas haud paucas reperies. Apud Homer. Odyss. 5, 291. Virgil. Æn. 1, 88. Ouid. de Tristib. 1, 10, 20. & Metamorph. 11, 475. Statium Theb. 1, 345. Valer. Flaccum Argonaut. 1, 615. Senec. Agamemn. Apollin. Amonoi. [forte Apollinarem Sidonium, nimis enim flagitiosis mendis scætet editio Raderi] l. 2. Varro Marci pore. Apud Petronium, Maffæum histor. Indicæ lib. 16. in Emmanuels Sofæ naufragio. Hieronym. Oforium lib. 1. Raderus. Anterius illis suo iure adnumerandus est elegantissimus Erasmus in colloquiis.

SPISSÆ NUBES) Densæ. Nulla tempestas sine piccis nubibus, ex quibus nox, pluuia, venti, fulgetra & fulmina prorumpunt. Homerus Odyss. 5, 293. *Nubibus terram simul pontumque operuit, ruit autem e calo nox.* Virgil. Æn. 1, 92.

*Eripunt subito nubes cælumque diemque.*

Et - - - Pono nox incubat atra.  
Et - - - inhorruit vnda tenebris.

Pacuuus: *inhorrescit mare, tenebræ conduplicantur, noctisque & nimbium occæcat nigror.* Sed mittamus poetas, & quæramus oratores. Petronius illustris est in tota descriptione: *Inhorruit mare, nubesque vndique adductæ, obruere tenebris diem &c.* & infra: *Es quod omnibus procellis periculosus erat, tam spisse repente tenebræ lucem suppresserant, vt ne proram quidem rotam gubernator videret.* Non minus fere eleganter nolter Maffæus, quem tute lege. Raderus.

4, 3, 17. INHORRESCENS) Fuit hic locus in mentem Maffæo, cum scripsit: *Tum inhorrescens mare paulatim tolli, maioresque in singula momenta cære sustulit.* Raderus.

4, 3, 18. *PERTINACIVS EVERBERATVM MARE*) Vfus est hoc Curtii loco Auentinus lib. 5. Annal. Boior. in descriptione periculosi in Danubio gurgitis, quem patria lingua den *Wurbel* vocamus: *Porticosum barathrum aquam contorquet, hiatus maximo haurit atque absorbet, nisi remis pro viribus incumbatur, naues attrahit, atque subuertit: sed pertinacibus remigibus everberatione veluti, nauigia classicis eripientibus cedit. Ergo nauis ingenti certamine concitant remos, quantaque vis humana esse potest, fluctus, qui in se vehuntur, euerberant, undas findunt, gurgitibus nauem eripiunt.*

4, 3, 19. *CARTHAG. LEGATI*) Solebant Carthaginenses tum ex præda, si quam bello cepissent; tum ex annuis prouentibus Herculi Tyrio decimas mittere, vt constat ex Iustino 18, 7, 7. Diodoro 20, 14. & Plutarcho quæst. Rom. cap. XVIII. Etiam post amissum imperium seruato more, quod ex Polybio discimus, in Excerpt. Legat. 114, 3. Sed & aliis diis dicabantur, vt Ioui Eleo ab Apolloniatis, & Clitoriis, Pausan. lib. V. Apollini à Camillo, Liu. 5, 21, 1. nescio quibus à Moxo Lydo apud Nicol. Damascen. lib. VI. & Pausania ac Lysandro, apud Maximum Tyrium Dissert. XIV. Origo moris processisse videtur ab imitatione praua Iacobi Patriarchæ. Vtrum autem hi legati, an magis priores quorum supra 4, 2, 10. facta fuit mentio, eius rei causa aduenerint, an hi magis, vt cognoscentes Tyrii, nihil in Carthagine esse præsidij, suis rebus ipsi consulerent, statuere non possumus, quamquam huic potius inclinemus.

4, 3, 20. *SYRACUSANI*) Hi nunquam leguntur prope Carthaginem castra posuisse, præterquam apud Iustin. 22, 6, 9. duce Agathocle. Sed hic Alexandro posterior fuit. vt Curtii hic error non immerito notetur à Reineccio tom. 2. vbi de Carthag. Republica, & à Radero hoc loco. Fuerunt quidem circa id tempus in Africa turbæ, sed Syracusanorum partes ibi nullæ.

*CONIUGES LIBEROSQUE*) Adde Thucyd. 2, 1, 25. & 2, 14, 30. vbi de Plataensibus. Tacit. Agric. 27, 3. Liu. 26, 25, 9. de Britannis.

4, 3, 21. *APOLLINIS*) Reineccius in Regno Phœnicio putat hunc à suis Baalem fuisse dictum, motus narratione Plutarchi Alex. cap. 41. nisi obstet Curtius & Diodorus 13, 108. qui non indigenam hunc deastrum, sed aduentitium tradiderunt. Ego potius Heinio crediderim, & quæ ille de Apollinis cultu atque origine, in admirabili Aristarchi sacri opere tradidit.

*VRBEM DESERENTIS*) Taubmannus ad ista Virgil. *Æn.* 2, 351.

*Excessere omnes, adytis arisque relictis,*

*Dij quibus imperium hoc steterat.*

ita Tacit. H. 5, 13, 2. de obsidione Hierosolymorum: *Expassa repente delubri fores, & audita maior humana vox, Excedere deos, simul ingens motus excedentium.* Nam proditum est antiquis, cum Troia exscidio propinqua esset, visos esse deos è suis templis sua exportare simulacra. Ita Sophocles in Fabula *simulacris*, induxit deos suis humeris sua gerentes simulacra. Et Æschylus in *septem ad Thebas* aperte dicit, *urbes, quæ capiuntur, à suis diis, hominum opinione, deserunt.* Sic cum Alexander M. Tyrum obsideret, Tyriorum multis visus in somniis Apollo est dicere ad Alexandrum se transire, neque enim sibi cordi esse ea quæ in urbe agerentur. Plutarch. Alex. cap. 41. Eadem fere Muretus Var. Lect. 5, 19. Quibus sequentia addam ex Radero. Ita Neptunus apud Euripidem: *Relinquo inclinon Ilium, & aras meas.* de Hierosol. vide & Ioseph. de bello Iud. 12, 7. Virgilli locum tractat mirifice S. Augustinus de Ciui. Dei 2, 22. sed & Turnebus, Muretus, Delrius, De la cerda putant à Virgilio respectum ad opinionem hanc antiquorum, contra quam Seruius & Macrobius, qui trahunt ad euocationem Deorum ab obfidentibus factam. Tibullus 2, 5. de fuga deorum ita canit:

*Atque tubas, atque arma ferunt strepitantis calo*

*Autis.*



*Audita, & lucos præcinitisse fugam.* Virgil. Georg. 1. 476. ante bellum Bruti facit deos è lucis fugientes:

*Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes.*

Raderus. Ego tamen duo postrema loca non bene huc accommodari arbitror. non magis quam illud Lucani 1, 569.

*Tum fragor armorum, magnæque per aëra voces*

*Audita nemorum.* - - - - Imprimis autem huc pertinet illud

Lamprid. in Commodo cap. 16. *Vestigia Deorum in foro vix sunt exeuntium.*

4, 3, 22. *PRONUM METUM*) Sic ista coniungenda. In metu deteriora facile creduntur. Notavit id Tacitus H. 4, 38, 2. *vulgus alimenta in dies mercari solitum, cui vna ex rep. annonæ cura, clausum litus, retineri commeatu, dum timet, credebatur.* Vbi nos DEO iuvante pluribus.

*DEVINXERE SIMVLACRYM*) Væfana superstitio, & semet ipsam destruens. si enim diis suis tantam tribuebant potestatem, quantam DEO tribui fas est; quo sine suscipiebant cum ipsis imparem contentionem? sin autem credebant à se in ordinem cogi posse, cur eos diuino cultu honorandos esse existimabant? Atque hoc quidem dilemmate, aduersus gentilium cæcitatem Tertullianus, Augustinus, Arnobius, alique patrum efficacissime sunt vsi. Nec enim Tyriorum tantum ea fuit credulitas, sed communis omnium opinio. Sic apud Pausaniam lib. 3. traditur, Spartanos coluisse Martem compedibus irretitum, quo vinculo proprium sibi ac perpetuum bellorum illud numen haberent. Maffæus histor. Ind. lib. 6. scribit, apud Sinas, quoties auspicantibus non addicunt omina, *idolum verbis ac iurgis male admodum accipi, mox, ad verba accedere, verbera, in aquas projici, amburi igni &c.* donec videlicet impetretur quod petitur. Athenienses Victoriæ simulacro alas adimebant, ne scilicet urbem deferret. Quomodo & apud Romanos, cum Victoriæ alas decessisset fulmen, sic exposuit omen Pompeius:

*Roma potens, alis cur stat Victoria lapsis?*

*Urbem ne valeat destruisse suam.*

Quin & similem Romanis causam fuisse, cur Saturnum in compedibus habuerint arbitror, præ illa, quam ex Apollodoro refert Macrob. Saturn. 1, 8, 6. ad quam certum est, veteres istos non respexisse. Nec tamen interim non sentiebant se ridicule facere: nam & Pausan. lib. 3. cum tradit apud Lacedæmonem fuisse Veneris Morphi simulacrum, compeditum, compedesque dici à Tyndareo inditos, exprobrante Veneri filiarum adulteria, subiungit: *id vs credam, adduci non possum, quam enim ridiculum, si putasset ab effigie, quam è cedro fecisset Veneris nomine, iniectis compedibus panas expeti posse!* Non dubito quin eo applicandum sit illud Lampridii in Heliogab. cap. 6. *Signum tamen quod Palladium esse credebatur, abstulit: & auro vinctum, in sui dei templo locauit.* Sic enim Pal. exhibere Gruterus testatur: cum alii; *auro fictum.* quod sane quomodo explicari possit, non video. Posset & *fixum* legi, sicut apud Plinium de lapide apud Cyzicenos, quem fugitivum appellabant. Hunc è Prytaneo, ait Auctor 36, 15, 2. *sæpe profugum fixere plumbo.* Ratio autem vincendi fuit, ut quum esset pignus imperii, perpetuo permaneret, ubi collocare libuerat Heliogabalo: Potest tamen etiam intelligi de basi auro vinctum. Arnob. lib. 6. *Si permanendi necessitatem patiuntur, quid mirius his esse, aut quid infelicius poterit, quam si eos in basibus ita vinci retinent, & plumbea vinctiones.* ut pro plumbea vinctione auream dederit Heliogabalus. Sed mentio lapidis apud Cyzicum admonuit alterius cuiusdam ex India Orientali adlati, cuius descriptionem ex Pipini Medici schedis repræsentat Thuanus lib. VI. Is fidem fecerit viuis lapidibus, quos *ψυχους*, itemque *βαυτάλεις* vocabant Græci, de quibus Salmas. ad

Lamprid. Heliog. c. VII. iucundum est & illud quod Plutarch. in quæst. Rom. c. 61. notat fuisse qui à diis suis, quoties eorū simulacra ad lauacrum aut lustrationē aliquam deducebant, fidei iussores exigerent: quo loco quod de Tyriis tradit, eos vincula injicere simulacris, non ad morem aliquem, sed nostram hanc historiam referendū arbitror. Ibid. tradit Romanos deī sui tutelaris & nomen & sexum summa religione tacuisse, ne videlicet euocari possit. Dianam Lygodesinam, cuius in Pausaniæ lib. 3. mentio, huc non trahō, nam illa sic vocabatur à situ, quo reperta fuerat, non colendi more. Dædali vero statuas nisi fuerint ligata auferere, & vago quodam sinuosoque impetu ferri in fugam, si ligentur, permanere, Plato in Menone scripsit. De quibus vide Dion. Chrysost. pag. 457. Scaligerum in Euseb. num. DCCXXXVII. Aristot. Mirab. Auscult. cap. LXVIII. Confer & ea quæ scripsit Dausqueius in Silium pag. 79. Eodem respiciunt & Magica sacra, quibus numinibus suis atrocitas minabantur:

*iam vos ego nomine vero  
Eliciam &c.*

Lucanus 6, 732. Contrario Tyriis facto, Ephesii à Creeso obsessi urbem suam alligauerunt Dianæ, ut scilicet eam retineret, ductis ex ipsius templo ad muros urbis funibus. Herodot. 1, 26. & Ælian. hist. var. 3, 26.

*ARÆQUE HERCULIS*) Non enim simulacrum ibi Hercules erat, sed ara tantum. Herodot. 2, 44. cum templi Tyrii meminit, nullius simulacri mentionem facit, quod argumentum per se infirmum, roboratur ex eo, quod in Herculis Gaditani templo (erat autem eadem ibi religio) nullum simulacrum fuisse dicit Silius 3, 30.

*Sed nulla effigies, simulacrave nota deorum.*

Alias enim manui potius Hercules, quam aræ vinculum illud inseruissent Tyrii. Herculem quem Carthaginenses colunt *Croni filium fuisse & Cartherem* appellatum nescio quo auctore tradidit L. Ampelius. videtur allud: ad Punicum nomen Carthaginis. Eundem autem Herculem & Thasii colebant, ipsi quoque coloni Tyriorum. Pausan. lib. V.

*VRBEM DICAVERANT*) Vtitur in hac significatione verbo *ἀνακρίσθαι* Antanasius in Bithynicis apud Photium Cod. XCIII. ubi scribit Nicomediam patriam suam, Cereri Proserpinæque sacram esse. Tutelares eiusmodi multi enuntiantur in hoc epigrammate ad eustodem hortorum.

*Dodona est tibi Iupiter sacrata,  
Iunoni Samos, & Mycena Diis,  
Phidæ Tenaros æquorūque Regi,  
Pallas Cecropias tuetur arces,  
Delphos Pythius orbis umbilicum,  
Crien Delia, Cynthisque colleis,  
Fannus Manalon, Arcadiumque Siluar,  
Est tutela Rhodos beata Solis,  
Gades Hercules humidumque Tibur,  
Cyllene celeri Deo ninosa,  
Tardo gratior Astuosa Lemnos,  
Ennae Cererem nixus frequentant,  
Raptam Cyzicos ostreosa diuam,  
Formosam Venerem Cnidus, Paphosque,  
Mortales tibi Lampjæcum sacrarunt.*

Perusini prius Iunonem, mox Vulcanum habuere *θεοῦ τῆς ἰσχύος*, sic enim tutelarem vocat Appianus lib. V. Ciuilium. Vide multa huc pertinentia in dieb. genial. Alexandri 6, 4. Eo more superioribus sæculis etiam apud Christianos, passim regnorum, populorum,

lorum, vrbium varii patroni allesti sunt; & adhuc hodie à plerisque magna assuetudine coluntur.

*SYRACVSIS*) Cartalo videtur detulisse, indice Iustino 18, 7, 7. *Interes*, inquit, *Cartalo Malei exulis ducis F. cum præter castra patris à Tyro, quo decimas Herculis ferre ex præda Siciliensi, quam pater eius ceperat, à Carthaginiensibus missus fuerat, reuertentem &c.* Raderus. Ceterum Diodorus 13, 108. simulacrum hoc non Syracusis, nec sane eas vnquam à Pœnis captas fuisse memini; sed à *Gelois* abductum scribit. qui ex Timæo subjicit, Tyrum vbi hæc statua locata fuerat, eadem die horaque ab Alexandro occupatam, qua in eam statuam olim id sacrilegium Carthag. commiserint. quo tempore dux Carthag. non Maleus, sed Imilcar fuit. Itaque magis cum Diodoro sentio, quem & Cicero adiuvat in Verrem 4, 33. vbi expugnata Carthagine, Siculis reddita fuisse signa dicit, quæ à Pœnis in vrbem suam translata fuerant, inter quos & *Gelensum* est mentio, & Segestanorum, & Agrigentinarum (de quibus & Diodor. 13, 90. & Polyb. lib. XII. in Excerpt. Vales.) nulla autem Syracusarum, quam vrbem longe nobilissimam haud certe prætermisisset, si hunc ad catalogum pertinuissent.

4, 3, 23. *DIIS MINIME CORDI*) Idem iudicium Thebanorum apud Plutarch. Pelopidam cap. XXXIX. Iustini 18, 7, 1. *Itaque aduersis tanto scelere numinibus.* cum sine præcedentis capitis narraisset, id sacrum Carthagine factum, quem ad locum Socerum meum vide, & me ad Florum 3, 4, 2. & Dausqueium in Silium Italic. pag. 199. quibus adde Arrian. 1, 2, 6. de Taulantiis. Strabon. l. 3. de Gaditanis. Pausaniam lib. 3. de Diana Taurica. Euripidem Iphig. in Tauris v. 380. & seqq. Strabon. lib. 5. Lucian. in dialogo Apoll. & Bacchi. Philostrat. in Apollon. 6, 10. de eadem. Herodot. 1, 216. de Massagetis. Melam 2, 1. de Tauris. Eurip. in Iphig. in Tauris v. 380. Oros. 5, 1. de Aegyptiis, Tauris, Thracibus. cum aliis quos citat ad Alex. ab Alex. Genial. diar. 6, 26. Tiraquellus, & ad Augustin. de Ciuit. Dei 7, 19. Lud. Viues. Zvvinger. theatri volum. 27. lib. 4. & Henricus à Monte acuto in lib. cui titulus, *Dæmonis Mimica* cap. 38. Merula ad versum Ennii mox referendum laudat Hieronymum Columnnam, eumque multa fructus & voluptatis plena in hanc rem collegisse tradit. vbi vides in omnes propemodum populos sparsa nefariae superstitionis semina, quod merito accidit miseris hominibus, quoties abiecto DEI verbo, fornicantur post cogitationes suas, in sensum reprobum traditi. Manet etiam hodie truculenti sacri consuetudo in profundissima barbarie. Atque vtinam ii qui Christo nomen dederunt, immunes fuissent ab hoc sacrilegio. Nam horrendum exemplum Cedrenus in Theodosio Adramytteno narrat. hoc imperante, Pergamēnos à Saracenis obsessos, magi cuiusdam instinctu, *pregnantem mulierem dissecuisse, fatiguo in cacabo elixato, quotquot militare vellent, in execrando hoc sacrificio manicas dextrarum suarum intinxisse.* Verissimum est iudicium Polybii Hist. 1, 81. Nullam inueniri truculentiorē homine belluam: scilicet in tantum ab imagine diuina defecimus, vt nisi gratia eius subinde in nobis instaretur, nihil aliud quam scedissimam angeli desertoris effigiem exprimamus. Sacrificabant autem liberos suos, vt & Carthaginienses, Saturno, cuius rei causam hanc tradunt, quod Saturni filius, cum post excessum illius periculoso bello Phœnicie, cuius rex fuerat, premeretur, hunc in modum immolatus fuisset, vt refert ex antiquo historico Euseb. in præparat. Euangel. Ceterum *Phœnicie & Syri Saturnum Bel nominant*, vt ex Damascio in vita Ossidori Photius notat. & Hieron. ad Esaiæ cap. XLVI. à pr. Vt iam totus sacrilegæ religionis ordo pateat ex sacra scriptura Reg. 4, 17, 16. & similibus locis. Item Diodoro 20, 14.

*CARTHAGINENSES*) Ennius annal. lib. 7.

*Et Poenici solite suos sacrificare puellos.*

Loecenus. Vide Alexandri Neapol. dies genial. 6, 26. & in eum locum eruditissimi Tiraquelli notas, ubi plurimi auctores citantur, quibus addi potest Plin. 36, 5, 37. ubi dicit, ad Herculis (quod nota, nam alii de Saturno tantum tradunt) statuat *Pani*, omnibus annis humana sacrificauerunt *victimam*. Vide & Scalig. in Euseb. pag. 53. p. 1. & Porphyrium de abstinent. pag. 39.

AD EXCIDIVM VRBIS) Intermissum tamen semel atque iterum, iussu regum, qui ab eiusmodi immanitate abhorrebant, Darii Persae, atque Gelonis Syracusani, vide notam Berneggeri ad Iustin. 19, 1, 13. de quo capienda verba quae leguntur in *Ὀλυμπιάδων ἀναγραφῆς*. Gelon Syracusarum tyrannus Carthaginiensibus magna navali pugna victis, cessare fecit apud eos humanas hostias. Tali quodam modo videtur etiam accipiendus Orosij locus 4, 21. Carthaginiensibus aliquando *vijum est*, homines immolare, sed male praesumpta perijussto brevi praetermissa est. Nam cum Curtio diserte sentit Dionys. 1, 38. & ex eo Euseb. *Ἐναγγ. ἀποκρ. εἰσε.* lib. IV. pag. 45. *τίως ἢ πῶς διέμενε, donec urbs (Carthago) stetit*. Quin & postea insititerunt eidem sacrilegio, ut ex Tertulliano apolog. cap. 8. quo loco scribit Tiberium id vetuisse, crucifixis etiam sacerdotibus: quod alii Claudio tribuunt. Sed animadvertere licet, hos imperatores, quod utriusque Tib. Claudio nomen fuerit, saepe confundi, ut in gemina narratione apud Plin. 30, 1, 24. legitur Tib. Caes. sustulisse Druidas: quod à Claudio factum tradit Sueton. in vita 25, 17. Nec est ut dissensum inter eos auctores imaginemur; aut credamus alterutrum in re recenti & illustri hallucinatum esse. Pertinet eodem eruditissima Jac. Gothofredi commentatio de imperio maris, cap. IX.

4, 3, 24. NECESSITAS) Vere Carchedonius:

*ἡ γὰρ διδάσκει, ὅτι ἀνάγκη ἐστὶν ἡ σφοδρῆ.*

Casum & rudi reddis magistra necessitas. Et ut Euripides in Helena:

*Δεινὸς ἀνάγκης ἔδδεν ἰασησάτερον.*

Gravi nihil necessitate fortius. *ἀνάγκη γὰρ θεὸς βιάζεται. Necessitas enim deos cogit. καὶ Πλάτων. Φησὶ ἀνάγκη ἢ ἔδδεν θεὸς βιάζοιτο. Necessitatem ne deos quidem cogere posse Plato docet. σπέρμα γὰρ ἀνάγκη* inquit Euripides in Hecuba: *durum telum necessitas*, vitima tentat, omnesque ingenii vires explorat. Raderus. Vide quae congestit Reufnerus in symbolo Fl. Constantis II. *parendum necessitati*. Scilicet omnia eo recidunt, quod Archytam lecto Eratosthenis Mercurio. exclamasse narrat Stobaeus de paupertate.

*Ἐπειὸ πάντ' ἰδὲ δαξέ τ' ἢ ἀνάγκη καὶ ἀνδρείοι;*

Necessitas omnia docuit; quid enim illa non invenires? Hinc est, cur hostes non nimium virgandos esse doceant; ne accidat, quod Agesilao, cui à Thebanis pulso dictum fuisse refert Plutarchus Apophth. Lacon. 19. *habere eum opera sua mercedem, quod perpetuis irruptionibus inertes ante Thebanos bellandi artem docuisset.*

ASSERIBVS) Non puto hoc nomine venire peticas, quod nec frequentia facile admittant. Diodorus tamen 17, 44. *κρηάσας ἀντεμνας* vocat.

CORPVS) Vide quae notavi ad Florum 2, 2, 9. x.

4, 3, 25. CLYPEOS) Diodorus 17, 44. idem profusus de clypeis aeneis & arena. Multa praeterea effusa passim in vides oppugnantes, oleum feruens, pix, sulphur, bitumen, plumbum fluens, ferrum, arena, retia, & alia: de quibus Lipsius Poliorceticus 5, 2. ubi hunc locum Curtii adducit, & aliis illustrat. Raderus.

CORPVSQVE) Acidalius ingeniose: *corpus usque, cum arcnam hoc etiam penetrasse credi non debeat.*

4, 3, 26. INVLTI PATEBANT) Simile Liu. 21, 8, 11. de falaria Saguntinorum: *id telum etiam si haesisset in sentio, nec penetrasset in corpus, pavorem faciebat*: